

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARINDAN ÇORAP ÖRÜCÜLÜĞÜ: ESKİŞEHİR ÇİFTELER İLÇESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Esra VAROL*

Doç. Dr. Nilay ERTÜRK**

Öz

Teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan endüstrileşme, Türk el sanatları ustalarının ve bu sanatlara katkıda bulunan kimselerin sayılarının giderek azalmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak bilimsel çalışmalar ve yayınlar, Türk el sanatlarının özgün yapısının korunması, geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması bakımından önemlidir. Bu çalışma, Eskişehir Çifteler ilçesi geleneksel el sanatlarından çorap örücülüğünün model, anlam, yöntem, kullanım ve ekonomiye katkı bakımından incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu araştırmanın yöntemi niteldir ve veri analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, araştırma alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk el sanatları, geleneksel el sanatları, Eskişehir, çorap örücülüğü.

The Turkish Traditional Handicraft of Sock Knitting: Sample of Eskişehir Çifteler Sub-Province

Abstract

The industrialization as a result of the technological advancement causes the reduction in the number of masters on Turkish handicrafts and the contributors, by the time. The scientific works and publications on this matter are important for the protection of the unique structure of traditional Turkish handicrafts and the survival and the transfer of traditional arts to next generations. This study was done to examine the model, meaning, method, usage and economic contribution of the sock knitting that is one of the traditional handicrafts in Eskişehir, Çifteler sub-province. The method of this research is qualitative and descriptive analysis method was used. The results to be found are presented along with the sub-problems of the research.

Keywords: Turkish Handicrafts, traditional handicrafts, Eskişehir, sock knitting.

* Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Eskişehir-Türkiye, evarol@anadolu.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Eskişehir-Türkiye, nilaye@anadolu.edu.tr

1. Giriş

El sanatları, “bireyin bilgi ve becerilerine dayanan doğal hammaddelerin kullanıldığı elle ve basit araçlarla yapılan ve içinde yaşanan toplumun yaşam biçimini, gelenek ve göreneklerini taşıyan, duygularını yansıtan en eski sanat dalıdır” (Acar, 2006, IV). Çoruh ve Çaparlar’ın aktarımıyla Sürür ve Sürür’e göre (1994, 432) bu sanat dalı, kültürel mirasın önemli parçalarından birisi olarak, ait olduğu toplumun kültür ve yaşam biçimi konusunda bilgi verir. Bir başka deyişle el sanatları, geleceğe bağlanan kültür köprüsü olup yaşadığı çağdaki uygarlık seviyesini de ifade etmektedir (Çoruh ve Çaparlar, 2012, 5).

Anadolu’nun gerek coğrafi konumu gerekse uzun yıllar farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması zengin bir kültürün oluşumuna, bu oluşum ise zengin el sanatlarının doğumuna katkıda bulunmuştur. Türkiye’nin doğusundan batısına yöre yöre hemen her ilin kendisine ait ve uzmanlaştığı el sanatları mevcuttur. Bu illerden birisi olan Eskişehir, İç Anadolu bölgesinde yer alan ve 2013 yılında Kültür Başkenti olan büyük ildir.

Eskişehir, Anadolu toprakları içerisinde çok değişik kültürleri bünyesinde barındıran oldukça zengin folklor özelliklerine sahip illerimizdendir. 13. yüzyıldan bu yana yerleşimin görüldüğü bu ile, 18. ve 19. yüzyıllarda Türkmen ve Yörükler, 19. ve 20. yüzyılın başlarında Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan gelen halk göç etmiştir. Bu durum kültür bakımından değerlendirildiğinde, çok çeşitliliğin ve zenginliğin olduğu söylenebilir. Eskişehir’de yapılan ve bugün hala var olan el sanatlarına örnek vermek gerekirse, lüle taşı işlemeciliği, peşkir dokumacılığı, sarka işlemeciliği, saraçlık, kilim, halı ve heybe dokuma, yorgancılık, kanaviçe işleme, çömlekçilik, oya örücülüğü ve çorap örücülüğü sıralanabilir. Çorap örücülüğü yapılan başlıca ilçelerden birisi ise Çiftelerdir (URL-1).

Çifteler ilçesi Eskişehir’in güneyinde yer alan 15700 nüfuslu ilçedir. Çifteler ilçesinde görülen el sanatlarının başlıcaları oya örücülüğü, yorgancılık ve çorap örücülüğüdür (URL-1).

Çorap en basit tanımı ile pamuk, yün ya da ipek iplik gibi malzemelerden örülen ve ayağa giyilen giyecektir (URL-2). Anadolu Üniversitesi Halk Bilim Araştırmaları Merkezinin yaptığı araştırmalara göre Eskişehir’de kalın örgüler grubuna giren başlıca ürün çoraptır. Kalın örgüler grubuna, doğal boyalarla boyanan ya da boyanmayan yünler ya da sentetik iplikler kullanılarak şiş, tuğ gibi basit araçlarla örülen eldiven, diz bağı, patik ve çorap gibi ürünler dahil olmaktadır. Çorap örücülüğü ayrıca ham maddesi hayvansal ve bitkisel lif olan el sanatıdır. Özbağı ve diğerlerinin aktarımı ile Koçu’nun (1967, 78) tanımına göre çorap “insanın kendisini dış etkenlerden korumak ve giyimini tamamlamak için ayağına giydiği giyim eşyasıdır” (Özbağı ve diğerleri, 2009, 68; Öztürk, 1998, 76).

Giyim eşyaları arasında kullanım ömrü az olan çorabın tarihsel süreci incelendiğinde ise ilk yazılı kaynaklarda Yunan şairi Heseidos'un İ.Ö. 8. yüzyılda hayvan kılından örülen bir ayakkabı astarından (pilo) bahsettiği görülmektedir. Türklerde çorap geleneğinin ise çok eskilere dayalı olduğu, Anadolu'da M.Ö. 5. yüzyıla ait Altay Pazırık Kurganında Bulunan Keçe çoraplar ile kanıtlanmaktadır. Ayrıca İ.Ö. 20. yüzyılda Mezopotamya'da örme çorapların bulunduğu da rivayet edilmektedir. Deri veya yün kumaştan ayak şekline uygun olarak dikilen ve devamı pantolonla birleştirilen çoraplar günümüzdeki şekline benzememektedir. Örgü çorap bugünkü şekline ise 17. yüzyılda ulaşmıştır (URL 3).

Renk, motif ve malzeme bakımından el sanatları arasında önemli bir yer tutan çoraplar her bölgeye göre farklı karakterlere sahiptir. Şehirden ziyade köy sanatı olan çorap örücülüğünde, Doğu Anadolu'da yün, Güneyde ve Ege'de pamuk, Orta Anadolu'da ise daha çok tiftikten yapılan ipliğin tercih edildiği görülmektedir (Akbil, 1970, 36-37; Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanları, 1969, 23).

Yöreden yöreye farklılık göstermesine rağmen çorap, onu giyenin sosyal konumu, medeni durumu, çocuklarının cinsiyeti ve sayısı gibi farklı özelliklerini gösterebilmektedir. Anadolu'da yapılan çorap çeşitlerini ak çoraplar, kara çoraplar, alaca çoraplar, kınalı çoraplar, tüylü çoraplar ve nakışlı çoraplar olarak sınıflamak mümkündür. Tek şiş, iki şiş ya da beş şişle örülen çorapların en belirgin özelliğini ise motifler oluşturmaktadır (MEB, 2013, 6-7). Çorap örümünde pek çok motif kullanılmıştır. Çorabı ören kişi bulunduğu çevreden, doğadan, bitkilerden, hayvanlardan, mimari eserlerden, kullandığı eşyalardan, yaşadığı acı tatlı olaylardan ve duygu durumundan (sevinçli, hüzünlü, öfkeli vb.) etkilenerek motifler geliştirmiştir (Özbağı vd., 2009, 71). Örneğin, Eskişehir'de çoraplarda yer alan motifler, üzerinde bulunan işlemlerin biçimlerine göre ve desenli ya da dekoratif örülmelerine göre farklı isimler almaktadır. Bunlara, arpalı, baklava dilimi, sığır suyu, sıçan dişi, sinekli, süpürge sapı, bal peteği, fincan göbeği, sarhoş yolu, bıçak burnu gibi örnekler verilebilir (URL-1). Bununla birlikte Anadolu'nun bazı bölgelerinde çoraplarla ilgili çeşitli adet ve inanışlar bulunmaktadır. Örneğin, "çokluk beyazlı bir çift çorabın hediye edilmesi hayra, siyahlılar ise şerre yorumlanır. Dul bir kadının erkek çorabı giymesi evlenmek istediğini anlatır. Kaybolan çorap teki ise o evdeki evli veya nişanlıların ayrılık habercisidir. En süslü çoraplar gelin, güveyi ve genç kız çoraplarıdır. Orta ve ileriki yaşlardaki erkekler ise daha yalın desenli ya da yalnız örgünün kendisi ile süslü çoraplar giyerler (Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanları, 1969, 23; T.C. MEB, 2014, 376).

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve toplumda görülen hızlı değişim geleneksel el sanatlarını yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir. Tarım ve Köy İşleri, Sanayi ve Ticaret, Kültür, Turizm, Milli Eğitim bakanlıklarına bağlı kuruluşlar ile yerel kuruluşlar, üniversiteler, halk eğitim merkezleri, akademisyenler ve uzmanlar el sanatlarının yaşadığı sorunlara çözümler

getirmek için çalışmaktadır. El sanatlarının sahip olduğu sorunlara çözüm getirmede başlıca işlerden birisi, kişisel çalışma yapanların, akademisyenlerin ve eğitim kurumlarının, el sanatlarına ilişkin tüm ülke genelinde envanter çalışmaları yapmasıdır. Bu çalışmalar ile hangi el sanatlarının nerede, nasıl ve kimler tarafından yapılmakta olduğunun belirlenmesi söz konusu olacaktır. Günümüzde el örücülüğü teknolojinin ilerlemesi ile birlikte zayıflarken çeşitli yörelerde varlığını sürdürmektedir. Teknolojinin ilerlemesinden etkilenen ve bugün yerini makine tezgahlarında örülen çoraplara bırakan el örme çoraplar için de bu el sanatının yaşatılmasında envanter hazırlama çalışmaları yapmak önemini korumaktadır (Çoruh ve Çaparlar, 2012, 5; Öztürk, 2003, 115-116; Özbağı vd., 2009, 70). Bu doğrultuda bu araştırmanın temel amacı kültürel mirasımız olan el sanatlarının yaşatılmasına katkı sağlamak, el sanatları ustaları ve bu sanatları yaşatanları hatırlamak ve Türk el sanatlarının özgün yapısını ele alarak, katkı sağlamada çorap örücülüğünü incelemektir.

2. Yöntem

Gerek araştırma problemi ve örneklem belirleme gerekse kullanılan veri toplama araçları ve ulaşılan verilerin betimsel analizi doğrultusunda bu araştırma niteldir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, 81-90).

Öncelikle literatür taraması yapılarak Eskişehir ve Eskişehir’de yaşayan el sanatlarının neler olduğu ve bu el sanatlarından çorap örücülüğünün hangi ilçelerde yaşatıldığı konuları araştırılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün web sitesinde de (URL-1) ilan ettiği üzere çorap örücülüğünün yaşatıldığı ilçelerden birinin Çifteler olduğu belirlenmiştir. Çifteler’de çorap örücülüğünü yapan bireylerin belirlenmesinde ise ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenen ölçütleri karşılayan örneklemden veri toplanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, 112). Bu araştırma örnekleminin belirlenmesinde kullanılan ölçütler şunlardır:

1. Örneklemin Çifteler halkından olması ve Çifteler ilçesinde yaşamını sürdürmesi.
2. Uzun yıllar çorap örme işini yapması (en az 20 yıl) ve çorap örmede ustalашmış olması.
3. Çifteler Halk Eğitim Merkezi tarafından çorap örmede yörenin ustası olarak tanınması.
4. Ses, video ve fotoğraf çekimine izin vermesi.
5. Görüşme yapmada gönüllü olması.

Bu ölçütlere uyan örneklemin belirlenmesinde Çifteler Halk Eğitim Merkezi ile telefonda görüşülmüştür. Bu görüşme sonucunda ölçütleri karşılayan kadınlar, Çifteler Halk Eğitim Merkezi’ne müdür yardımcısı ve kurs öğretmeni

tarafından davet edilerek araştırma verilerinin toplanmasında randevu saati ve tarihi kararlaştırılmıştır. Araştırma verileri, 26.02.2015 tarihinde ve saat 10:30' da Çifteler İlçesine gidilerek odak grup görüşmesi, fotoğraf, video ve ses kayıt yolu ile elde edilmiştir. Elde edilen verilerden odak grup görüşmesi verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, 224). Bu doğrultuda ses kayıt cihazı ve video kamera ile elde edilen veriler öncelikle raporlaştırılmıştır. Hazırlanan raporda yer alan veriler, araştırmanın görüşme soruları dikkate alınarak gruplandırılmıştır. Bu gruplama ile birlikte bulgular tanımlanmış ve yorumlanarak araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

3. Bulgular

Odak grup görüşmesi, fotoğraf, video ve ses kayıt yolu ile elde edilen verilerin betimsel analizi sonucunda elde edilen bulgular şöyledir:

Görüşme formunda yer alan ilk iki soru çorap örmeyi yapan örnekleme tanımaya yöneliktir.

1. İsminiz nedir? Kaç yıldır örme çorap yapıyorsunuz?
2. Çorap örmeyi nasıl öğrendiniz?

Araştırmaya katılan örneklemede yer alan kadınlar, uzun yıllardır örme çorap yapmakta olduklarını belirtmiştir. Çorap örmeyi büyüklerinden öğrendiklerini ve daha sonra kendilerinin bu el sanatlarının yaşatılmasına katkıda bulunarak örmeye devam ettiklerini söylemişlerdir. Örneğin araştırma örnekleminde yer alan Emine Hanım soruları şu şekilde yanıtlamıştır. "İsmim Emine Şovgen, 10 yaşından beri (yaklaşık 50 yıldır) örme yapıyorum." "...büyüklerimizden öğrendik".

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü soruları çorap örme tekniği ve kullanılan araç gereçlerle ilgilidir.

3. Çorap örmede kullanılan araç- gereç ve malzemeler nelerdir?
4. Çorap nasıl örülüyor? Hangi yöntem ya da yöntemleri kullanıyorsunuz?

Araştırma örnekleminde yer alan kadınlar çorap örmede "iğ", "kirman", "beş şiş" ya da "iki şiş" kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu araç gereçlerin dışında fotoğraf ve video kayıtlarından tarak aletinin ve kolçak yapımında oklava biçiminde bir ağacın da kullanıldığı belirlenmiştir (Fot. 1).

Fot. 1. Çorap örmeye kullanılan araç-gereçler

Çorap örmeye kullanılan temel malzeme “yerli koyunyünü” ya da “merinos yünüdür”(Fot. 2).

Fot. 2. Çorap örmeye kullanılan yün

Yünler saf halleri ile renksiz çorapların örülmesinde, boyanarak ise renkli çorapların örülmesi ya da desenle süslenmesinde kullanılmaktadır. Yünlerin boyanmasında eskiden “soğan kabuğu”, “meşe kabuğu”, “ceviz kabuğu” gibi doğal malzemelerin kullanıldığı ancak şu anda “kökboyası” olarak sanayi ürünü olduğunu söyledikleri bir boyanın kullanıldığını belirtmişlerdir. Örnekte yer alan kadınların çorap örme tekniği konusundaki soruya verdikleri cevaplara göre öncelikle yünler “tarak” ile taranarak yumuşatılmakta, temizlenmekte ve eğirmeye hazır hale getirilmektedir. Yapılan gözlem sonucunda aynı işleve sahip iki farklı tarak olduğu belirlenmiştir. Bu taraklardan ilki yere oturarak ayak altına yerleştirilmekte ikincisi ise sandalyede oturularak bacak arasına sıkıştırılarak tarama işlemi yapılmaktadır (Fot. 3).

Fot. 3. Çorap örmeye kullanılan tarak ve kullanım şekilleri

Tarama işleminden sonra yünler oklava şeklindeki araca sarılarak ve bükülerek “kolçak” yapılmaktadır (Fot. 4). Kolçak kol altına yerleştirilerek kirman ya da iğ ile yünler eğrilmektedir (Fot. 5). Yünler eğrildikten sonra yumak haline getirilmekte ve örme işlemine başlanmaktadır.

Fot. 4. Çorap örmeye yünlerin kolçak yapımı

Fot. 5. İğ ile yün eğirme

Yünler eğrilerek ip haline getirildikten sonra örme işlemine geçilmektedir (Fot. 6). Bu işlem örnekleme yer alan kadınlardan biri tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: “Önce sekiz ilmekten başlıyon. Beş şişle iki taraftan birer tane fazlaştırıyorsun. Bir dal dolanıyon bir daha ayağın büyüklüğüne göre.

Küçükse az ilmik yaparsın, büyükse çok ilmik yaparız. Elinin ayasına gelince (bilek hizası) 42 numara giyen bir erkeğe oluyor. Ayağa göre tahminen ayarlıyon ya giydirip görüyon.”

Örnekleme yer alan kadınlardan bir diğeri ise çorap örmeyi şöyle anlatmıştır. “Dokuz sayıdan başlıyor çorabın ucunu. Topuğu ayrı örülüyor. Burundan başlanıyor topuğa kadar geliyor. (Çorabın boğazında ters örgü yer almakta) (Çorabın arkasında yer alan ters örgü) model hocam oraya ters (örgü) koyuyorlar açılıyor. Çorap daha rahat ayağa girip çıkıyor. ...likralı kumaş değil bunlar malum örgü olduğu için daha rahat girsin çıksın ayağa. ...boyun kısmına ip takılıyor (düşmesin diye)”.

Fot. 6: Çorap örme

Çifteler ilçesi farklı kültürden insanları (Çerkezler, Tatarlar, göçmenler vb.) bünyesinde barındırdığı için farklı çorap örme yöntemleri bulunabilmektedir. Bu durum örneklemedeki kadınlar tarafından şu şekilde aktarılmıştır: “(Çorap örmeye) Tatarlar boğazdan başlıyor, Çerkezler ucundan başlıyor. İki çeşit topuk var. ...çingene topuk deniyor. (Bir de) Ayakkabı gibi oturan diğerk topuk.”

Araştırma görüşmesinde sorulan beşinci ve altıncı sorular yörede giyilen örme çoraplar, desenleri ve yöredeki isimlerine yöneliktir. Yöreye ait çorap örnekleri bilgi formlarında şu şekilde sunulmuştur:

5. Yörenizde giyilen ve ördüğünüz çoraplar ve özellikleri nelerdir? Örnekler verebilir misiniz?

6. Çoraplarda kullanılan desenler ve adları nelerdir? Örnekler verebilir misiniz?

Örnek No : 1

Desen Adı: Koç boynuzu

Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi ve siyah

Örnek No : 2

Desen Adı: Karanfil

Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi, kırmızı, lacivert, bordo ve yeşil

Örnek No : 3

Desen Adı: Kúpeli olabilir

Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi, kırmızı, mavi, pembe, saks mavisi ve koyu yeşil

Örnek No : 4

Desen Adı: Koç boynuzu, söğüt yaprağı, sinek kanadı

Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi, kırmızı, siyah, yeşil ve koyu yeşil

Örnek No : 5
Desen Adı: Ajurlu
Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi

Örnek No : 6
Desen Adı: Kelebek
Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi, kırmızı, bordo

Örnek No : 7
Desen Adı: Çiçekli çorap (model ismi tam bilinmiyor)
Kullanılan Renkler: Doğal krem rengi, kırmızı, yeşil

Örnek No : 8
Desen Adı: Model ismi tam bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Açık mavi

Araştırmada elde edilen çorap örnekleri incelendiğinde daha çok boyasız doğal yünden örüldüğü, örülme sırasında boyanmış liflerle desenlerin oluşturulduğu görülmektedir. Çoraplarda en çok kullanılan renkler kırmızı, yeşil, siyah, bordo ve mavi renklerdir. Uygulanan desenler isimlerini doğadan esinlenilerek bitki ve hayvanlardan almaktadır. Bu desen isimlerine koç boynuzu, sinek kanadı, karanfil, küpeli, söğüt yaprağı ve kelebek örnek verilebilir. Ayrıca araştırma örneğine katılan kadınlar yün çorabın özellikleri konusunda sıcak tuttuğunu, yünün ter emme özelliğinden dolayı koku yapmadığını ve çok sağlıklı olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma görüşmesinde sorulan yedinci ve sekizinci sorular çorapların kullanım yeri ve günümüzde kullanım durumuna yöneliktir.

7. Çoraplar nerelerde kullanılıyor? Giyildiği özel günler var mı?

8. Günümüzde örme çorap giyiliyor mu?

Örnekleme yer alan kadınlar örme çorapların günlük kullanım için yapıldığını ve özel günlerde kullanımının olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca, örme çorabın eskiden daha çok kullanıldığı ancak günümüzde sadece gelin çeyizlerinde ya da şark köşelerinde süs amaçlı kullanıldığını ifade etmişlerdir. Bu konuda örnekleme yer alan bir kadının sözleri şu şekildedir: “Giyende kalmadı hocam. Hani eskiden çarık giyiyorlarmış, kara lastik giyerlermiş, onlar üşütmesin diye giyerlermiş. Şimdi botlar var. ...gençlerin hiç birisine giydiremezsin yün çorap. Hah şöyle şark köşesi diye asarlar.”

Örnekleme yer alan bir başka kadın ise “Annem rahmetlik çok güzel yapardı ben Emine Hanım'dan görünce hemen aklıma geldi çocukken otururlardı anneannem ile bizlere hep örgü yaparlardı eskiden hazır yoktu biz hep örgü giyinirdik” şeklinde anılarından bahsetmiştir.

Araştırmanın son iki sorusu çorap örücülüğünden gelir elde etme durumu ve bu el sanatının yaşaması için neler yapılabileceği ile ilgilidir.

9. Çorap örücülüğü aile bütçesine, dolayısı ile ekonomiye katkıda bulunuyor mu?

10. Sizden sonrakilerin öğrenmesi için neler yapılabilir?

Araştırma örnekleminde yer alan kadınlar çorap örücülüğünden gelir elde etmediklerini daha çok hatır ya da hediye için ve çeyiz için yaptıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte çorap örücülüğünü gelecek kuşaklara taşımada kurslar açılabilirliğini ya da gençlerin bilinçlendirilerek istekli olmaları durumunda bilenlerin kolaylıkla öğretebileceğini belirtmişlerdir. Bu konuda ki sözlerden bir örnek şöyledir: “Kurslar açılabilir. (Gençler) Heves etseler bir günde öğrenilebilir.”

4. Sonuç, Yorum ve Öneriler

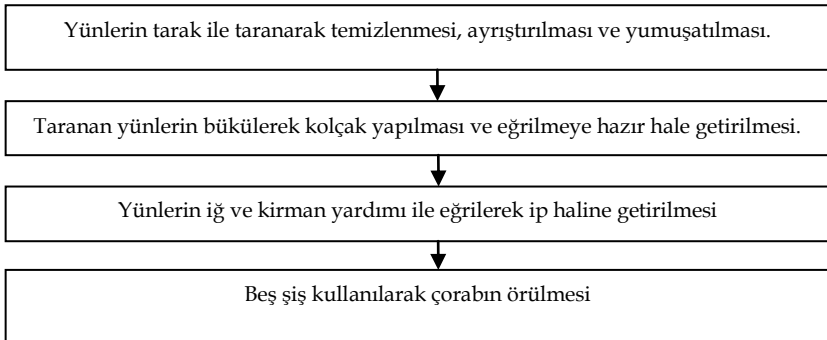
Geleneksel kültürün maddi ürünleri olan el sanatı ürünler, günlük kullanım eşyası olarak nitelenmektedir. Giyim-kuşamdan, mutfak araç-gereçlerine, semercilikten, müzik aletlerine, halı ve kilime kadar çok çeşitlilik göstermektedir. İnsanların gündelik yaşamlarını kolaylaştırmaya yönelik olarak üretilmiş olan bu ürünler bir toplumun yaşam biçimini yansıtan, toplum içinde değişik işlevleri olan ürünlerdir. Bu işlevleri yanında ekonomik işlev ve daha farklı işlevlere de sahip olan el sanatı ürünler, kendilerinden sonra gelen üretilere, hammadde, üretim teknikleri ya da süsleme biçimleri gibi yönlerden bilgi aktarmışlardır. Ancak sanayi devrimi ile birlikte, el emeğine dayalı üretim, endüstriyel üretim karşısında gerilemiş ve pek çok el sanatı ürün ortadan kalkmış, üretimi kaybolmaya yüz tutmuş ya da bazıları da işlev değiştirerek yeni görünüm kazanmıştır (Öztürk, 2005, 67). Kültürel mirasımız olan el

sanatlarının yaşatılmasına katkı sağlamak, el sanatları ustaları ve bu sanatları yaşatanları hatırlamak ve Türk el sanatlarının özgün yapısını ortaya koyarak, katkı sağlamada çorap örücülüğünü ele almayı amaçlayan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Çifteler ilçesinde, azalmakla birlikte uzun yıllardır örme çorap yapılmakta olup, çorap örme geleneksel bir şekilde büyükler tarafından küçüklere öğretilmektedir. Öztürk'e göre, el sanatlarında usta çırac ya da aile içi eğitimle öğrenilen, biçimlenmiş formlar ve desenler vardır. El sanatı yapanın belleğinde var olan bu bilgiler kuşaklar boyu genel özelliklerini koruyarak tekrar tekrar üretilmektedir (Öztürk, 2005, 71-72). Teknolojinin gelişmesi ile yerini endüstriyel çoraplara bırakan örme çorap günümüzde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Çifteler Halk Eğitim Merkezi eski usta kadınlar adına çorap örme kursları açarak bu el sanatının yaşatılmasına ayrıca gayret göstermektedir. Ancak bu el sanatının kaybolmaması için yöre halkının, araştırmacıların ve ilgili devlet kuruluşlarının projelendirme yolu ile daha büyük önlemler alması gerekmektedir.

Çorap örmeye iğ, kirman, beş şiş, iki şiş, tarak ve kolçak için küçük ağaç dalı, kullanılan başlıca araç gereçlerdir. Çorap örmeye kullanılan temel malzeme ise yerli koyun yünü ya da merinos yünüdür. Yünler saf halleri ile renksiz çorapların örülmesinde, boyanarak ise renkli çorapların örülmesi ya da desenlerle süslenmesinde kullanılmaktadır. Yünlerin boyanmasında eskiden soğan kabuğu, meşe kabuğu, ceviz kabuğu gibi doğal malzemeler kullanılırken, şu anda sanayi ürünü olan boyalar kullanılmaktadır. Günümüzde çağa ayak uydurabilmede sanayi ürünü boyaların kullanımı söz konusu olabilmekle birlikte daha sağlıklı ve doğal olan eski boyama teknikleri ve malzemelerin kullanımının teşvik edilmesi daha doğru olacaktır. Bu konuda gerek yöre halkı gerekse çorap ören ve kullananlar bilinçlendirilmelidir.

Araştırma sonucunda çorap örmenin aşamaları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Çorap Örme Aşamaları

Sekiz ya da dokuz ilmekle çorap örölmeye başlanmakta, burun kısmı için ilmekler birer tane artırılarak örme işlemine devam edilmektedir. Burun kısmı tamamlandıktan sonra topuk kısmına kadar örme işlemi sürdürölmektedir. Boğaz ve topuk kısmı örölerek ise çorap elde edilmektedir. Çorap örölecek ayak küçük ise az ilmek yapılmakta büyük ise çok ilmek yapılmaktadır. Çifteler ilçesi farklı költürden insanları (Çerkezler, tatarlar, göçmenler vb.) bünyesinde barındırdığı için farklı çorap örme yöntemleri bulunmaktadır. Örneğin Tatarlar çorap örmeğe boğazdan, Çerkezler ise burundan başlanmaktadır.

Yörede çorapların daha çok boyasız doğal yüenden örölmekte ve örölmekte sırasında boyanmış liflerle desenler oluşturulmaktadır. Çoraplarda en çok kullanılan renkler kırmızı, yeşil, siyah, bordo ve mavidir. Uygulanan desenler isimlerini doğadan esinlenilerek bitki ve hayvanlardan almaktadır. Bu desen isimlerine koçboynuzu, sinek kanadı, karanfil, söğüt yaprağı ve kelebek örnek verilebilir. Ayrıca yün çorap sıcak tutmakta, yünün ter emme özelliğinden dolayı koku yapmamakta ve sağlıklı bir giyim eşyası olmaktadır.

Çifteler ilçesinde örme çoraplar daha çok günlük kullanım için yapılmaktadır. Ayrıca, eskiden daha çok örme çorap kullanılırken, günümüzde kullanımı giderek azalmış ve sadece gelin çeyizlerinde ya da şark köşelerinde süs amaçlı kullanılır hale gelmiştir. Endüstrileşme ile birlikte örme çorap yerini giderek endüstriyel çoraba bırakmaktadır. Günlük kullanımı azalmakta ve gerek örmeği bilenler gerekse yöre halkı sadece süs amaçlı kullanıma gitmektedir. Bu durum bu el sanatlarının yaşatılmasını olumsuz yönde etkilemekte ve alınacak önlemlerin aciliyetini ortaya koymaktadır. Konunun sadece el sanatı ürünü olarak çorap örücölüğünün kaybolması değil, költür mirasımızın, nesiller boyu süregelen gelenek ve göreneklerimizin yaşatılması ile ilgili olduğu da unutulmamalıdır.

Çorap örücölüğünden gelir elde edilememekte daha çok hatır ya da hediye ve çeyiz için yapılmaktadır. Çorap örücölüğünün gelir getiren bir el sanatı kolu haline getirilmesi gerekmektedir. Gelir getirmesi durumunda yöre insanının daha çok üretim yapacağı ya da bu el sanatını öğrenmeye istekli olacağı düşünölmektedir. Bunun için yine projelerin yapılması, kooperatiflerin kurulması gibi önlemler alınabileceği söylenebilir. Bununla birlikte çorap örücölüğünü gelecek kuşaklara taşımada kurslar açılması ya da gençlerin bilinçlendirilerek öğrenmede istekli olmaya teşvik edilmesi gerekmektedir.

Teşekkür

Bizleri sıcak ilgileri ve tüm yardımseverlikleri ile karşılayan, bu el sanatını hala yaşatan, araştırmamıza gerek örneklem grubunda yer alarak gerekse video çekim, ses kaydı ve fotoğraf çekimlerine izin vererek ya da araç gereç ve çorap örneklerini getirerek destek veren başta bizi Çifteler halkı ile buluşturan Çifteler Halk Eğitim Müdür Yardımcısı Yaşar Koçay'a, kurs öğretmeni Müzeyyen Konak'a ve örneklem grubunda yer alan kadınlara sonsuz teşekkürlerimizle.

6. Kaynaklar

- ACAR, M., 2006, "*Geçmişten Günümüze Ekonomik ve Ticari Hayata Bakış Safranbolu El Sanatları*", İstanbul: FSF Matbaacılık, Yayıncı Kent Araştırmaları.
- AKBİL, F. P., 1970, "*Türk El Sanatlarından Örnekler*", İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÇORUH, H., ÇAPARLAR, A., 2012, "*Yaşayan El Sanatları ve Sanatkârıyla Hatay (Tarihten Günümüze)*", Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- KOÇU, R., E., 1967, "*Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*", İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, 2013, "*El Sanatları Teknolojisi, Şiş Örucülüğünde Çorap Örme*", Ankara.
- ÖZBAĞI, T., ÜLGER, N., KURT, G., TOKTAŞ, P., 2009, "*Halk Bilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri II Dokumalar ve Örgüler*", Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÖZTÜRK, İ., 1998, "*Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş*", Ankara: Ürüm Yayınları.
- ÖZTÜRK, İ., 2005, "*Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler) / The Situation of Turkish Hand Crafts (History, Problems and Proposals)*". Journal Of Fine Arts, [S.l.], n. 7, ISSN 1302-2938. Erişim Adresi: <<http://edergi.atauni.edu.tr/ataunigsfd/article/view/1025003150>>. [Erişim: 28.02. 2015]
- SÜRÜR, A., SÜRÜR A., 1994, "*21. Yüzyılda Geleneksel Türk El Sanatları İçin Öneri ve Önlemler*", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (İzmir, 18-20 Kasım 1992), Ankara.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2014, "*Yaşayan El Sanatlarımız*", Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TOPKAPI SARAYI MÜZESİ UZMANLARI, 1969, "*Türk El Sanatları*", İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları.
- URL1: www.eskisehirkulturturizm.gov.tr [Erişim: 28.02.2015]
- URL-2: www.tdk.gov.tr [Erişim: 28.02.2015]
- URL-3: www.csd.gov.tr/corabin-tarihcesi [Erişim: 28.02.2015]
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., 2006, "*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*", Ankara: Seçkin Yayınları.